

LIBRIS

We know
books

Tomasz Klimkowski

**Dublarea clitică
și fenomenele conexe
în limba română contemporană**

E I K O N

2018

Cuprins

Abrevieri și simboluri **9**

Introducere 11

Scopul și structura lucrării **11**

Concepte de bază și istoricul problemei **14**

Metoda și corpusul **15**

Capitolul 1

Indexing și flagging ca marcarea a obiectului 17

- 1.1. Structura grupului verbal **17**
- 1.2. Tranzitivitatea **20**
- 1.3. Tipuri de marcarea – *indexing* vs. *flagging* **25**
- 1.4. Tipuri de mărci **29**
- 1.5. *Indexing* – marcarea subiectului **35**
- 1.6. *Indexing* – dublarea clitică **37**
 - 1.6.1. Pronume clitice **37**
 - 1.6.2. Dublarea clitică – probleme terminologice **41**
 - 1.6.3. Dublarea clitică – interpretare **43**
- 1.7. Realizarea obligatorie a obiectului **46**
 - 1.7.1. Pronume obligatoriu **46**
 - 1.7.2. Repetarea pronumelui **51**
 - 1.7.3. Verbe secundare cu pronume neutru **52**
- 1.8. Dublarea clitică – *indexing* sintetic? **56**
- 1.9. *Flagging* analitic **58**
 - 1.9.1. Marca *pe* **58**
 - 1.9.2. Marca *la* **59**
- 1.10. *Flagging* sintetic **60**
- 1.11. *Flagging* – cazuri speciale **60**
 - 1.11.1. Marca *lui* **60**
 - 1.11.2. *Flagging* cu forme supletive **62**

Capitolul 2

Marcarea vs. tipul și poziția obiectului 65

- 2.1. Realizarea marcării **65**
- 2.2. Marcarea vs. tipul verbului **66**
- 2.3. Tipul argumentelor **67**
 - 2.3.1. Genul și subgenul **68**
 - 2.3.2. Determinarea **70**
 - 2.3.3. Numele proprii **73**

- 2.3.4. Substantivele vs. pronumele **74**
- 2.3.5. Ierarhia extinsă a animatului **75**
- 2.3.6. Marcarea diferențială a obiectului **76**
- 2.4. Marcarea vs. tipul obiectului **79**
- 2.4.1. Marcarea obiectului direct **79**
- 2.4.2. Marcarea obiectului indirect **80**
- 2.5. Marcarea multiplă **80**
- 2.6. Topica – (non)configuraționalitatea **83**
- 2.6.1. Deplasarea obiectului fără schimbarea marcării **87**
- 2.6.2. Deplasarea obiectului cu schimbarea marcării **89**
- 2.7. Deplasarea obiectului cu caracter nemarcat **91**
- 2.7.1. Obiectul cu rol de experimentator **91**
- 2.7.2. *Wh-fronting* **97**
- 2.8. Deplasarea obiectului cu caracter marcat **98**
- 2.9. Dislocarea **99**
- 2.10. Marcarea opțională **103**

Capitolul 3

Marcarea cu *pe* și *la* în limba română contemporană **111**

- 3.1. Marcarea obiectului direct cu *pe* **111**
- 3.1.1. Grup nominal cu centru substantiv – indefinit **111**
- 3.1.1.1. [Substantive indefinite] [Ref. inanimat] **111**
- 3.1.1.2. [Substantive indefinite] [Ref. animat nonuman] **112**
- 3.1.1.3. [Substantive indefinite] [Ref. animat uman] **113**
- 3.1.1.4. [Nume proprii indefinite] [Ref. inanimat] **119**
- 3.1.1.5. [Nume proprii indefinite] [Ref. animat uman] **120**
- 3.1.2. Grup nominal cu centru substantiv – definit **120**
- 3.1.2.1. [Substantive definite] [Ref. inanimat] **120**
- 3.1.2.2. [Substantive definite] [Ref. animat nonuman] **124**
- 3.1.2.3. [Substantive definite] [Ref. animat uman] **127**
- 3.1.2.4. [Nume proprii definite] [Ref. inanimat] **136**
- 3.1.2.5. [Nume proprii definite] [Ref. animat nonuman] **140**
- 3.1.2.6. [Nume proprii definite] [Ref. animat uman] **141**
- 3.1.3. Grup nominal cu centru pronume – indefinit **142**
- 3.1.3.1. [Pronume indefinite] [Ref. inanimat] **142**
- 3.1.3.2. [Pronume indefinite] [Ref. animat] **145**
- 3.1.4. Grup nominal cu centru pronume – definit **149**
- 3.1.4.1. [Pronume definite] [Ref. inanimat] **149**
- 3.1.4.2. [Pronume definite] [Ref. animat] **153**
- 3.1.4.3. [Pronume personale] **155**
- 3.1.5. [Substantive cu adjective interogative] [Ref. inanimat] **157**
- 3.1.6. [Substantive cu adjective interogative] [Ref. animat] **157**
- 3.1.7. [Pronume interogative și relative] [Ref. inanimat] **157**
- 3.1.8. [Pronume interogative și relative] [Ref. animat] **158**

- 3.2. Marcarea obiectului indirect cu *la* **161**
- 3.2.1. Grup nominal cu centru substantiv – indefinit **163**
- 3.2.1.1. [Substantive indefinite] [Ref. inanimat] **163**
- 3.2.1.2. [Substantive indefinite] [Ref. animat uman] **163**
- 3.2.2. Grup nominal cu centru substantiv – definit **166**
- 3.2.2.1. [Substantive definite] [Ref. inanimat] **166**
- 3.2.2.2. [Substantive definite] [Ref. animat nonuman] **170**
- 3.2.2.3. [Substantive definite] [Ref. animat uman] **170**
- 3.2.2.4. [Nume proprii definite] [Ref. animat uman] **175**
- 3.2.3. Grup nominal cu centru pronume – indefinit **176**
- 3.2.3.1. [Pronume indefinite] [Ref. inanimat] **176**
- 3.2.3.2. [Pronume indefinite] [Ref. animat uman] **176**
- 3.2.4. Grup nominal cu centru pronume – definit **180**
- 3.2.4.1. [Pronume definite] [Ref. inanimat] **180**
- 3.2.4.2. [Pronume definite] [Ref. animat uman] **180**
- 3.2.4.3. [Pronume personale] **183**
- 3.2.5. [Substantive cu adjective interogative și relative] **184**
- 3.2.6. [Pronume interogative și relative] **185**

Capitolul 4

Dublarea clitică în limba română contemporană **187**

- 4.1. Dublarea obiectului direct **187**
- 4.1.1. Grup nominal cu centru substantiv – indefinit **187**
- 4.1.1.1. [Substantive indefinite] [Ref. inanimat] **187**
- 4.1.1.2. [Substantive indefinite] [Ref. animat nonuman] **190**
- 4.1.1.3. [Substantive indefinite] [Ref. animat uman] **190**
- 4.1.1.4. [Nume proprii indefinite] [Ref. animat uman] **194**
- 4.1.2. Grup nominal cu centru substantiv – definit **194**
- 4.1.2.1. [Substantive definite] [Ref. inanimat] **194**
- 4.1.2.2. [Substantive definite] [Ref. animat nonuman] **200**
- 4.1.2.3. [Substantive definite] [Ref. animat uman] **201**
- 4.1.2.4. [Nume proprii definite] [Ref. inanimat] **206**
- 4.1.2.5. [Nume proprii definite] [Ref. animat nonuman] **209**
- 4.1.2.6. [Nume proprii definite] [Ref. animat uman] **210**
- 4.1.3. Grup nominal cu centru pronume – indefinit **211**
- 4.1.3.1. [Pronume indefinite] [Ref. inanimat] **211**
- 4.1.3.2. [Pronume indefinite] [Ref. animat] **213**
- 4.1.4. Grup nominal cu centru pronume – definit **218**
- 4.1.4.1. [Pronume definite] [Ref. inanimat] **218**
- 4.1.4.2. [Pronume definite] [Ref. animat] **223**
- 4.1.4.3. [Pronume personale] **226**
- 4.1.5. [Substantive cu adjective interogative] [Ref. inanimat] **228**
- 4.1.6. [Substantive cu adjective interogative] [Ref. animat] **228**
- 4.1.7. [Pronume interogative și relative] [Ref. inanimat] **228**
- 4.1.8. [Pronume interogative și relative] [Ref. animat] **229**

- 4.2. Dublarea obiectului indirect **230**
- 4.2.1. Grup nominal cu centru substantiv – indefinit **230**
 - 4.2.1.1. [Substantive indefinite] [Ref. inanimat] **230**
 - 4.2.1.2. [Substantive indefinite] [Ref. animat nonuman] **231**
 - 4.2.1.3. [Substantive indefinite] [Ref. animat uman] **233**
- 4.2.2. Grup nominal cu centru substantiv – definit **235**
 - 4.2.2.1. [Substantive definite] [Ref. inanimat] **235**
 - 4.2.2.2. [Substantive definite] [Ref. animat nonuman] **239**
 - 4.2.2.3. [Substantive definite] [Ref. animat uman] **241**
 - 4.2.2.4. [Nume proprii definite] [Ref. inanimat] **244**
 - 4.2.2.5. [Nume proprii definite] [Ref. animat uman] **244**
- 4.2.3. Grup nominal cu centru pronume – indefinit **247**
 - 4.2.3.1. [Pronume indefinite] [Ref. inanimat] **247**
 - 4.2.3.2. [Pronume indefinite] [Ref. animat uman] **247**
- 4.2.4. Grup nominal cu centru pronume – definit **252**
 - 4.2.4.1. [Pronume definite] [Ref. inanimat] **252**
 - 4.2.4.2. [Pronume definite] [Ref. animat uman] **252**
 - 4.2.4.3. [Pronume personale] **256**
- 4.2.5. [Substantive cu adjective interogative] [Ref. animat uman] **260**
- 4.2.6. [Pronume interogative și relative] [Ref. animat uman] **260**
- 4.3. Aspecte formale **261**
 - 4.3.1. Genul cliticului **261**
 - 4.3.2. Numărul cliticului **262**

Concluzii 265

Marcarea obiectului în limba română din perspectivă interlingvistică **265**

Marcarea obiectului în limba română din perspectivă intralingvistică **266**

Norma și uzul **266**

Criterii generalizate de marcarea **269**

Bibliografie 275

Summary 285

Capitolul 1

Indexing și flagging ca marcarea a obiectului

1.1. Structura grupului verbal

Gramaticile tradiționale ale majorității limbilor lumii au fost concepute după modelul elaborat pentru limbile clasice (latina, greaca), care se aplică destul de bine unor limbi indo-europene mai vechi sau mai arhaice, studiate și analizate în cadrul cercetărilor de indoeuropeanistică, dar pune anumite probleme în cazul unor limbi indo-europene moderne și nonindo-europene. Un element al acestei descrieri tradiționale este statutul de părți principale ale propoziției conferit subiectului și verbului. Conform acestui model, subiectul cu determinanții săi reprezintă grupul subiectului, iar verbul și obiectul (direct sau indirect) sunt grupate împreună, formând grupul verbal (modelul 1). Prin urmare, între subiect și verb există un raport de condiționare sau dependență reciprocă, sau unul de subordonare, a verbului față de subiect (cf. Novac 2014: 84–85).

O altă interpretare, pe care o adoptăm aici, presupune centralitatea verbului, acesta subordonându-și atât obiectul (direct și indirect), cât și subiectul. Prin urmare, subiectul și obiectul sunt plasate la același nivel și tratate în mod egal drept argumente ale verbului, numite și componente sau complemente argumentale (Pană Dindelegan *et al.* 2010), (GBLR 2010). Așadar, grupul verbal este compus din verb și argumentele sale sau, cu alte cuvinte, subiectul este integrat în grupul verbal (modelul 2). În funcție de numărul argumentelor selectate de verb (valențe), se disting verbe mono-, bi-, trivalente etc.

Astfel, în primul model, linia de delimitare trece între subiect și verb, iar în cel de-al doilea – între verb și argumente (subiect și obiect). Cele două modele se bazează pe observarea faptelor de limbă și corespund la două tipuri de limbi: tipul (1): subiect vs. verb și obiect, în care verbul este orientat numai către subiect (acesta având un statut special, care rezultă din faptul că verbul conține informația gramaticală doar cu privire la subiect); tipul (2): verb vs. argumente (subiect și obiect), în care verbul este orientat în egală măsură către subiect și obiect (înglobând informația gramaticală atât cu privire la subiect, cât și la obiect).

Pe lângă mai multe limbi indo-europene, ca, de ex., latina (1a) sau lituaniana (1b), tipului (1) îi aparțin limbi din alte familii, ca, de ex., turca (1c). Tipul (2) este reprezentat de limbi precum maghiara (1d), basca (1e) sau swahili (1f). În toate aceste cazuri, cele două tipuri sunt realizate cu un grad diferit de consecvență. Un tip similar cu (2) îl reprezintă suedeza (1g) sau japoneza (1h), care nici ele nu conferă subiectului un statut special, tratând subiectul și obiectul în mod egal, cu toate că acest lucru se manifestă prin faptul că nu marchează pe verb nici

subiectul, nici obiectul (în exemple, partea subliniată a propoziției înseamnă verbul).

(1)

- a. lat. Ioannes Petrum vid-it^S. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
lat. [Ego] Petrum vid-i^S. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- b. lit. Jonas mat-ė^S Petra. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
lit. [Aš] Mač-iau^S Petra. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- c. tur. Ahmet Mehmet'i gördü. 'Ahmet l-a văzut pe Mehmet.'
tur. [Ben] Mehmet'i gördü-m^S. '[Eu] L-am văzut pe Mehmet.'
- d. magh. János Pétert lát^S-a^{SOD}. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
magh. [Én] Lát^S-am^{SOD} Pétert. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- e. bas. Jonek Kepa ikusi d^{OD}-u. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
bas. [Nik] Kepa Ikusi d^{OD}-u-t^S. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- f. swah. Yohana a^S-li-mw^{OD}-ona Petro. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
swah. [Mimi] Ni^S-li-mw^{OD}-ona Petro. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- g. sued. Jan såg Peter. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
sued. Jag såg Peter. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- h. jap. Yan wa Petoro o mita. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
jap. [Watashi wa] Petoro o mita. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'

Pe când superioritatea verbului asupra obiectului nu ridică îndoieli, superioritatea verbului asupra subiectului și, prin urmare, statutul egal al subiectului și obiectului sunt mai greu de demonstrat – pentru un rezumat al discuției, v. (Novac 2014)). Cu toate acestea, modelul (2) este universal, pentru că structura limbilor de tipul (1) poate fi integrată celei de tipul (2), și nu invers. Adoptarea acestei abordări permite nu numai renunțarea la modelul clasic – tradițional, artificial mai ales în cazul unor limbi cu o structură complet diferită, ci și folosirea unui model universal aplicabil tuturor limbilor, lucru foarte util pentru cercetările comparative. În plus, acest model se potrivește mai bine limbii române, care abandonează treptat tipul (1) în favoarea tipului (2), centralitatea verbului și egalitatea argumentelor manifestate prin marcarea simultană pe verb a subiectului și a obiectului devenind din ce în ce mai evidente. Astfel, româna (2q, s) se îndepărtează de limbile romanice (2a-h), chiar dacă unele dintre ele manifestă tendințe similare românei (2i, r), și se apropie de limbile balcanice (2l-p), care se încadrează în tipul (2), făcând abstracție de (2j, k), care reprezintă în continuare tipul (1).

- a. it. Giovanni **ha^S visto** Pietro. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
it. [Io] **Ho^S visto** Pietro. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- b. port. João **v-iu^S** Pedro. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
port. [Eu] **V-i^S** Pedro. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- c. lang. Joan **veg-èt^S** Pèire. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
lang. [Ieu] **Veg-èri^S** Pèire. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- d. surs. Gion **ha^S viu** Pieder. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
surs. Jeu **vai^S viu** Pieder. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- e. fr. Jean **a^S vu** Pierre. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
fr. [Moi,] **j'sai^S vu** Pierre. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- f. ven. Giovanni **el^S ga^S visto** Piero. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
ven. [Mi] **Go^S visto** Piero. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- g. friul. Zuan **al^S à^S viodût** Pieri. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
friul. [Jo] **o^S ai^S viodût** Pieri. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- h. sp. Juan **v-io^S** a Pedro. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
sp. [Yo] **V-i^S** a Pedro. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- i. sp. Río de la Plata Juan **le^{OD} v-io^S** a Pedro. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
sp. Río de la Plata [Yo] **Le^{OD} v-i^S** a Pedro. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- j. sb. Јован **je^S видео** Петра. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
sb. Ја **сам^S видео/Видео сам^S** Петра. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- k. bulg. Иван **вид-я^S** Петър. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
bulg. [Аз] **Вид-ях^S** Петър. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- l. ngr. Ο Γιάννης (**τον^{OD})ειδ-ε^S** τον Πέτρο. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
ngr. [Εγώ] (**Тон^{OD})Ειδ-α^S** τον Πέτρο. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- m. alb. Gjoni **e^{OD} p-a^S** Pjetrin. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
alb. [Unë] **E^{OD} p-ashë^S** Pjetrin. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- n. mac. Јован **го^{OD} вид-е^S** Петар. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
mac. [Јас] **Го^{OD} вид-ов^S** Петар. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- o. arom. Gioni **lu^{OD} vidz-u^S** Petru. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
arom. [Io] **Lu^{OD} vidz-ui^S** Petru. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'
- p. fărș. Gjon **u^{OD} vëx-u^S** Pjetru. 'Ion l-a văzut pe Petru.'
fărș. [Mini] **U^{OD} vëx-uj^S** Pjetru. '[Eu] L-am văzut pe Petru.'

q. Ion **I^{OD}-a^S** văzut pe Petru.
[Eu] **L^{OD}-am^S** văzut pe Petru.

- r. sp. Juan **le^{OI} d-io^S** el libro a Pedro. ‘Ion i-a dat cartea lui Petru.’
sp. [Yo] **Le^{OI} d-i^S** el libro a Pedro. ‘[Eu] I-am dat cartea lui Petru.’
- s. Ion **i^{OI}-a^S** dat cartea lui Petru.
[Eu] **I^{OI}-am^S** dat cartea lui Petru.

Prin urmare, în lucrarea de față, cele trei elemente: subiectul, obiectul direct și obiectul indirect se vor considera argumente principale ale verbului cu statut egal, celelalte argumente fiind reprezentate de obiecte prepoziționale și secundare. În același timp, argumentele vor analizate ca grupuri nominale (GN), cu toate că funcționează deseori ca grupuri ale determinantului (GDet), determinantul fiind de multe ori un element care conferă grupului nominal un caracter indefinit sau definit, cf. (RGR 2013: 1).

Dintre cele două variante: complement/obiect (direct, indirect, prepozițional), dintre care, în lucrările apărute recent sub egida Academiei Române, se preferă prima, o reținem pe cea de-a doua, deci vom folosi în mod consecvent termenii: obiect direct – obiect indirect – obiect prepozițional. Termenul *obiect* a fost ales atât pentru o conformitate mai mare cu tradiția occidentală (cf. și *direct object*, *indirect object*, *prepositional object* în lucrările de mai sus scrise în limba engleză), cât și pentru mai multă precizie, întrucât termenul *complement* este folosit la (GBLR 2010) cu un sens mai larg de element obligatoriu, referindu-se, de asemenea, la complemente predicative și circumstanțiale.

1.2. Tranzitivitatea

Verbele intransitive sunt cele care selectează un singur argument – subiectul; astfel, pot fi reprezentate, sub formă de funcție, ca $V(x)$. Verbele monotranzitive selectează două argumente – subiectul și obiectul direct (3a, b, d), dar există verbe care selectează subiectul și obiectul indirect, poziția de obiect direct fiind blocată (3c, e); reprezentarea lor este, deci, $V(x, y)$ și, respectiv, $V(x, z)$.

(3)

- a. engl. John saw Peter. (OD)
pol. Jan widział Piotra. (OD)
‘Ion l-a văzut pe Petru.’

- b. pol. Jan okłamał Piotra. (OD)
- c. engl. John lied to Peter. (OI)
'Ion l-a mințit pe Petru.'
- d. engl. John helped Peter. (OD)
- e. pol. Jan pomógł Piotrowi. (OI)
'Ion l-a ajutat pe Petru.'

Așadar, interpretarea noastră diferă de cea din (GR 2013: 148), întrucât, conform celei din urmă, în structurile în care obiectul indirect este singurul argument intern, verbul este considerat intransitiv. În cazul verbelor de tipul V (x, z), obiectul indirect poate fi considerat echivalent cu cel direct exprimat într-un mod propriu obiectului indirect (adică la dativ – analitic sau sintetic); cu alte cuvinte, cele două obiecte se neutralizează. Este importantă doar bivalența verbului, adică faptul că selectează două argumente, subiectul și obiectul. Selectarea uneia dintre cele două poziții și blocarea celeilalte este, deci, relativă – în condițiile în care nu există decât un singur obiect, el poate fi direct sau indirect. Verbele de tipul V (x, z) sunt numite *interaction verbs* (Blume 1998), (Haspelmath 2000: 59).

De multe ori, un verb monotransitiv selectează obiectul direct într-o limbă și pe cel indirect în alta, cf. (3b, d) și (3c, e). Limbi precum franceza sau engleza optează pentru obiectul direct (4a). Verbele monotransitive cu obiectul indirect se întâlnesc în germană sau, mai ales, în polonă (și alte limbi slave) (4b):

- (4)
- a. fr. mentir, déranger, aider, croire, remercier (OD)
engl. to lie (OI), to disturb, to help, to believe, to thank (OD)
 - b. germ. belügen, stören (OD), helfen, glauben, danken (OI)
pol. okłamywać (OD), przeszkadzać, pomagać, wierzyć, dziękować (OI)
'a minți, a deranja, a ajuta, a crede, a mulțumi'

La rândul lor, verbele ditranzitive selectează trei argumente: subiectul și două obiecte – direct și indirect de tip destinatar – V (x, y, z), cf. (5a, b). Un verb ditransitiv tipic se consideră cel cu sensul de 'a da' (Malchukov, Haspelmath & Comrie 2010: 2); alte verbe de acest tip sunt cele cu sensurile: 'a spune', 'a arăta', 'a aduce', 'a vinde' etc.

- (5)
- a. engl. John gave the book to Peter. ~ John gave Peter the book.
pol. Jan dał książkę Piotrowi. ~ pol. Jan dał Piotrowi książkę.
'Ion i-a dat cartea lui Petru.'

b. engl. John gave Peter a book.

pol. Jan dał Piotrowi książkę. ~ pol. Jan dał książkę Piotrowi.

'Ion i-a dat lui Petru o carte.'

Conceptele: verb monotranzitiv cu obiectul indirect și verb ditranzitiv dau naștere unor controverse din cauză că tranzitivitatea presupune posibilitatea unei reorganizări pasive. Cu alte cuvinte, dacă atât obiectul direct, cât și cel indirect sunt obiectul tranzitivității, trebuie să admită pasivizarea. Acest lucru este posibil în engleză, în care poate fi pasivizat orice tip de obiect: direct (6c), indirect (6a, d) și chiar prepozițional (așadar, engleza are mai multe tipuri de diateză pasivă). Totuși, în cele mai multe limbi, nu poate fi pasivizat decât obiectul direct (6e), pasivizarea celui indirect fiind exclusă (6b, f):

(6)

a. engl. John lied to Peter. 'Ion l-a mințit pe Petru.'

→ Peter was lied by John. 'Petru a fost mințit de către Ion.'

b. pol. Jan pomógł Piotrowi. 'Ion l-a ajutat pe Petru.'

→ Piotr...?

c. engl. John gave the book to Peter. ~ John gave Peter the book.

'Ion i-a dat cartea lui Petru.'

→ engl. The book was given Peter by John.

'Cartea i-a fost dată lui Petru de către Ion.'

d. engl. John gave the book to Peter. ~ John gave Peter the book.

'Ion i-a dat cartea lui Petru.'

→ engl. Peter was given the book by John.

'Petru a fost dăruit cu o carte de către Ion.'

e. pol. Jan dał książkę Piotrowi. 'Ion i-a dat cartea lui Petru.'

→ pol. Książka została dana Piotrowi przez Jana.

'Cartea i-a fost dată lui Petru de către Ion.'

f. pol. Jan dał książkę Piotrowi. 'Ion i-a dat cartea lui Petru.'

→ Piotr...?

Totuși, făcând abstracție de condiția pasivizării și interpretând tranzitivitatea în sensul existenței (în afară de subiect) a unor argumente precum obiectul direct și/sau indirect, vom folosi în continuare ambele concepte.

În același timp, trebuie precizat că numărul argumentelor selectate de un verb nu este decât potențial. Uneori, argumentele nu sunt exprimate sau sunt eliptice, cf. (7a). Pe de altă parte, unele verbe pot avea un număr diferit de valențe în funcție de sens: engl. *to drink*, pol. *pić* cu sensul de ‘a consuma o băutură (oarecare)’ este tranzitiv (7b), iar același verb având sensul ‘a bea alcool, a fi bețiv’ (7c) devine intransitiv.

(7)

- a. engl. He is reading [stories] [to the children].
pol. Czyta [dzieciom] [bajki].
‘[Le] Citește [povești] [copiilor].’
- b. engl. John is drinking coffee.
pol. Jan pije kawę.
‘Ion bea cafea.’
- c. engl. John drinks.
pol. Jan pije.
‘Ion bea.’

În română, verbele din categoria celor monotranzitive pot fi construite cu obiectul direct (8a) sau indirect (8b):

(8)

- a. Ion l-a văzut pe Petru.
- b. Ion i-a mulțumit lui Petru.

Totuși, cele care cer obiectul indirect sunt rare, majoritatea selectând obiectul direct (9a). Concurența dintre obiectul direct și indirect există uneori în perspectivă diacronică (9b) sau chiar sincronică (9c) (în cel din urmă caz, cu posibile nuanțe de sens), v. (GR 2013: 150), (Paraschiv 2015). În plus, în româna actuală, există perechi de verbe monotranzitive similare sau identice din punct de vedere semantic, dintre care unul cere obiectul direct și altul – pe cel indirect (9d):

(9)

- a. a minți, a deranja, a ajuta, a crede (OD), a mulțumi (OI)
- b. a ajuta, a sluji, a servi (OD)
rom. v. a ajuta, a sluji (OI)
- c. a plăti, a împrumuta (OD) ~ (OI)
- d. a suna (OD) ~ a telefona (OI)

Printre verbele ditranzitive, cu obiectul direct și indirect, se numără cele tipice, inclusiv *a da* (10a, b):

(10)

- a. Ion i-a dat cartea lui Petru. ~ Ion i-a dat lui Petru cartea.
- b. Ion i-a dat lui Petru o carte. ~ Ion i-a dat o carte lui Petru.

N.B., un obiect indirect îl reprezintă un obiect indirect datival. Celelalte obiecte indirecte, care sunt exprimate în română, în majoritatea cazurilor, prin grupuri prepoziționale, vor fi numite obiecte prepoziționale. Pentru diferența dintre obiectul indirect și cel prepozițional, a se vedea (GBLR 2010: 468).

Spre deosebire de engleză și conform tendinței generale, în română, poate fi pasivizat numai obiectul direct (11a), pasivizarea celui indirect fiind exclusă (11b):

(11)

- a. Ion i-a dat cartea lui Petru.
→ Cartea i-a fost dată lui Petru de către Ion.
- b. Ion i-a dat cartea lui Petru.
→ Petru...?

De asemenea, româna cunoaște fenomenul argumentelor potențiale. „Într-un context, unele valențe sunt saturate/lexicalizate/exprimate, în timp ce altele rămân nesaturate/neexprimate” (GBLR 2010: 16) În practică, așadar, unele obiecte trebuie exprimate explicit, altele, în schimb, pot fi latente – de ex., în cazul unor verbe, poziția obiectului nu este ocupată atunci când obiectul este eliptic, subînțeles din context (12a) sau când acțiunea exprimată prin verb are o citire generică (12b) – se vorbește atunci despre „folosirea absolută” a verbului tranzitiv, cf. (Gheorghe 2009), (Pană Dindelegan *et al.* 2010: 98), (GR 2013: 126). În mod similar, numărul de valențe depinde uneori de sensul verbului: *a bea* ‘a consuma o băutură’ este tranzitiv (12c), iar ‘a bea alcool, a fi bețiv’ (12d) – intranzitiv.

(12)

- a. X: – Ai adus cartea?
Y: – Am adus[-o].
- b. [Le] Citește [povești] [copiilor].
- c. Ion bea o cafea.
- d. Ion bea.

1.3. Tipuri de marcare – *indexing vs. flagging*

Relațiile sintactice din cadrul unui grup verbal nu trebuie să fie marcate într-un mod special sau pot fi exprimate prin diferite mărci formale. Uneori, ele s-ar putea preconiza cu un grad suficient de probabilitate pe baze semantice. De ex., pornind de la teoria rolurilor tematice a lui (Fillmore 1968), se poate observa că un substantiv animat este predestinat mai ales rolurilor tematice de agent și destinatar, iar unul inanimat – celui de pacient (Kittilä, Västi & Ylikoski 2011: 11); rolurilor de agent și destinatar, la rândul lor, le corespund, cel mai des, funcțiile sintactice de subiect și obiect indirect, iar rolului de pacient – cea de obiect direct. În plus, un substantiv definit este asociat, de obicei, cu tema, și are funcția de subiect; un substantiv indefinit, la rândul lui, tinde să reprezinte rema și, prin urmare, să îndeplinească funcția de obiect direct. Toate aceste indicii, combinate cu semantismul verbului, permit o restricționare a posibilităților de interpretare a funcțiilor îndeplinite de argumente.

De ex., argumentele din (13a, b) vor fi interpretate ca subiect și, respectiv, obiect direct, din cauza caracterului uman al primului referent și a caracterului inanimat al celui de-al doilea, această interpretare fiind impusă și de semantismul verbului. În schimb, în exemplele (13c-f), interpretarea argumentelor este mai puțin evidentă, ambii referenți aparținând aceleiași categorii de substantive umane. Totuși, în limba engleză, ambiguitatea este mai mică în cazul în care argumentele reprezintă grade diferite de determinare: cel definit ar fi interpretat, mai degrabă, ca subiect, pe când cel indefinit – ca obiect direct, fără să se elimine, totuși, un posibil risc de confuzie (13c). Dacă gradul de determinare este același, ambii referenți fiind indefiniți (13d) sau definiți (13e), riscul de confuzie crește. Limba polonă, care nu cunoaște o determinare explicită, prezintă aceeași ambiguitate în toate aceste cazuri (13c-e). Un grad de incertitudine similar există și în cazul a două nume proprii de persoane (13f).

(13)

a. engl. TO READ (John, a book):

John = subiect, a book = obiect direct

pol. CZYTAĆ (Jan, książka):

Jan = subiect, książka = obiect direct

‘[A CITI] (Ion, o carte)’

b. engl. TO READ (John, this book):

John = subiect, this book = obiect direct

pol. CZYTAĆ (Jan, ta książka):

Jan = subiect, ta książka = obiect direct

‘[A CITI] (Ion, cartea asta)’